

ERİŞİLEBİLİR SEÇİM İÇİN EL KİTABI

İSTANBUL BAROSU
ENGELLİ HAKLARI MERKEZİ
Hazırlayan
Av. Deniz YAZGAN ŞENAY

İÇİNDEKİLER

- Görme ve Ortopedik Engelli Seçmenlerin Hakları
- Sandık Çevresinde Yaşanabilecek Sorun Öngörülleri
- Engelli Yakını Olan Seçmenler için Öneriler

Başlangıç...

Birleşmiş Milletler tarafından 21. yüzyılın ilk insan hakları sözleşmesi olarak hazırlanan Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme bağlamında "seçme" eylemi, engellilerin bağımsız yaşama ve topluma dahil olma hakları ile doğrudan doğruya ilgilidir. Engellilerin seçimine verilecek önem, engellinin hak öznesi olan bir insan olarak tanınması anlamına gelecektir.

Seçmek, 14 Mayıs 2023 günü gerçekleşecek Cumhurbaşkanı ve 28. Dönem Milletvekili Seçimleri'ne indirgenemeyeceği kadar, bir sandığa oy pusulası atmak olarak değerlendirilmemelidir. Bununla birlikte, İstanbul Barosu Engelli Hakları Merkezi olarak, seçim materyallerinin çoğunluğunun Braille alfabesi veya okunabilir PDF formatı ile hazırlanmadığını, tüm duyuların eşit derecede işlev göstermesi sonucunda anlaşılabilir biçimde tasarlandığını, görünmeyen engelli seçmenleri tetikleme tehlikesinin ihmal edildiğini ve işaret dili çevirmenlerine danışma oranının oldukça az olduğunu üzülererek bildirmek durumundayız.

Sözleşme, engelliye yönelik her türlü ayrımcılığı; literatürdeki terim adı ile sağlamlığı reddetmektedir. Sağlamlık, yalnızca pozitif bir eylemle, bu bağlamda, engellileri açık ve doğrudan doğruya aşağılamak anlamını taşımamaktadır. Kapsayıcı sosyal politika eksikliği, kamu kurum ve kuruluşlarının erişilebilirlik standartlarına sahip olmaması, toplumsal sağlamlık normlarının ürünüdür. Ülkemizde, seçim dönemlerinde de engelliye yönelik kapsayıcı politika ve strateji eksikliği ile karşılaşmaktadır.

Bu nedenle, yalnızca sandık çevresinde görev alan avukatların değil, engelli, engelli yakını seçmenler başta olmak üzere engelliye yönelik ayrımcılığa karşı durmak isteyen tüm seçmenlerin erişilebilir sandığın bir lüks değil, kanun önünde eşitliği düzenleyen Anayasanın 10. maddesi bağlamında gereklilik olduğunun bilincinde olması gerekir.

Seçim günü, engelli seçmenlerin unutulması, geçiştirilmesi veya insan onuruna aykırı biçimde sözde çözümlerle oy kullanmayı kabul etmesi beklenilemez. Engelli seçmenlerin dayanışma

ruhu ile olsa dahi kucaklanarak okul eşiğinden sandığa taşınmaları, politika eksikliğinden değil de engellerinden dolayı haklarından faydalanamıyormuş gibi muamele görmeleri, en sade tanımıyla ayrımcılıktır ve ihmali barındırır.

Sözleşmenin 29. maddesi uyarınca, "Taraflar Devletler, engellilerin siyasi haklarını ve diğer bireylerle eşit koşullar altında bunlardan yararlanma fırsatını güvence altına alır ve aşağıda belirtilenleri yerine getirir. Buna rağmen, Yüksek Seçim Kurulu, engelliliği uzuv eksikliği ve yeti kaybı bağlamında yorumlamakta ve yalnızca görme ve ortopedik engelli seçmenler için kısmi yeterlilikte politikalar üretmektedir. Bu El Kitabı, İstanbul Barosu Engelli Hakları Merkezi tarafından, insanı diğer canlılardan ayırt eden bir hak niteliğindeki seçme ve seçilme hakkından engelli ve nöroçeşitli seçmenlerin layığıyla faydalanması amacıyla hazırlanmıştır.

El Kitabında, görme engelli, ortopedik engelli seçmenler için geliştirilen politika ve stratejiler değerlendirilecek, bu öngörülerin kapsayamadığı engelli seçmenler için başvuru yolları açıklanacaktır. Özellikle, engelli kişiye bakım göstermekle yükümlü olan seçmenin seçme hakkından faydalanabilmesi için önerilerde bulunulacaktır.

Hak savunucusu olduğu iddiasında olan herkesi, engelli hakları mücadelesine katılmaya davet ediyoruz.

Güvenli ve adil olduğu kadar erişilebilir bir seçim de olması dileğiyle...

Seçim Kanununun Engelli Seçmen Algısı

298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanunun ("**Seçim Kanunu**") 36. maddesinin 7. fıkrası uyarınca "*Seçmen kütüğü yazımı sırasında, **seçmenin oyunu kullanmasını engelleyecek bir engelliliği varsa, forma kaydedilir.***"

Seçim Kanununun 93. maddesinin 2. fıkrası uyarınca, "*Körler, felçliler veya bu gibi bedeni engellilikleri açıkça belli olanlar, bu seçim çevresi seçmeni olan akrabalarından birinin, akrabası yoksa diğer herhangi bir seçmenin yardımı ile oylarını kullanabilirler. Bir seçmen birden fazla malule refakat edemez.*"

Seçim Kanunu, engelliliği, okul eşiğinden sandığa gidiş yolundaki imkansızlıklar üzerinden değerlendirerek, tedbir içeriğini görme engellilere ve hareket kısıtı getiren ortopedik engellilere yönlendirmektedir. Engellilerin hile yoluyla iradeleri dışında oy kullanmalarının önüne geçmek ve seçim süreci ve sonucunu güvence altına almak adına, bir seçmenin yalnızca bir engelliye refakat etmesine izin verilmiştir. Bununla birlikte, Seçim Kanununun refakatçinin engelli seçmenle yalnız geçirdiği sürece dair bir öngörüsü bulunmamaktadır. 30 Nisan 2023 günü itibarıyla yurtdışında oy kullanıldığı dikkate alındığında, 14 Mayıs 2023 günü için ayrıksı bir düzenlemede bulunulacağı düşünülmektedir.

Seçim Kanununun 71. maddesi uyarınca, "*Oy verme işleri hakkında ileri sürülecek itirazları incelemek ve bir karara, bağlamak ve kararlarını tutanak defterine geçirerek altını imzalamak.*" sandık kurulunun başlıca görev ve yetkileri arasındadır.

Refakatçi ile engelli seçmenin oy kullanma kabininde bulunduğu süreç bağlamında şüpheli herhangi bir durum halinde, sandık kuruluna itirazını yansıtması önerilir. Sandık kurulunun kararına itiraz gerekliliği varsa, durumun tutanak altına alınması önerilir. Sandık kurulu, bu itirazı derhal İlçe Seçim Kuruluna iletmekle yükümlüdür.

Sandıkların Erişilebilir Olması Gerekliliği

Seçim Kanununun 74. maddesi uyarınca "Sandıkların konulacağı yerleri ve oy verme işinin vaktinde sona ermesi için **gerekli tedbirleri ilçe seçim kurullarının denetiminde sandık kurulu tespit eder**. Sandıkların konulacağı yerlerin belirlenmesinde seçmenin oyunu **kolaylıkla, serbestçe ve gizli şekilde verebilmesi gözetilir**. **Engelli seçmenlerin oylarını rahatlıkla kullanabilmeleri için gerekli tedbirler alınır**. Sandıklar okul (özel okullar ve özel dersaneler dahil) avlusu ve salonların elverişli kısımları gibi genel yerlere, yetmediği takdirde kiralanacak kahvehane, lokanta gibi yerlere konur. Kışla, karargah, ordugah gibi askeri bina ve tesislerle karakollara ve parti binalarına, muhtarlık odalarına sandık konulamaz. **Üçten fazla sandık konulan binalarda bina sorumlularının görev esasları Yüksek Seçim Kurulunca belirlenir.**"

Engelli seçmenin bulunduğu kayıtlarca da anlaşılan seçmen listeleri bakımından, sandığın engelli seçmen için erişilmesi imkansız bir alana yerleştirilmesi sandık kurulunun sorumluluğundadır. Böyle bir durumla karşılaşılması halinde sandık kuruluna itiraz edilmeli, kurulun yazılı karar alması isteminde bulunulmalıdır. Bununla birlikte, tutanak tutularak, seçme hakkından faydalanamayan engelli kişinin İlçe Seçim Kurulu'na idari başvuruda bulunması önerilir.

Engelliye Bakım Göstermekle Yükümlü Seçmenlerin Önceliği

Seçim Kanununun 90. maddesi uyarınca, "Oy verme günü sandık başına gelecek seçmenler, sandık kurulu önüne başkan tarafından sıra ile birer birer alınırlar. Gebeler, hastalar ve engelliler bekletilmeyizler. Yaşlılar önce alınabilirler."

İki kanun hükmü incelendiğinde, 74. maddede tercih edilen kavram **engelli seçmenlerken**, 90. maddede **engellilerin bekletilmeyeceği ifade edilmiştir. Bu bağlamda, bakım vermekle yükümlü olduğu engelli kişi ile oy kullanmaya gelen nörotipik seçmenin de öncelik isteminde bulunma hakkı vardır**. Kanun koyucunun bilinçli tercihi gözardı edilmemelidir. Özellikle **kalabalıkta bulunmaktan çekinen nöroçeşitli ve engelli kişilere öncelik tanınması için sandık kurulu başkanı ile iletişime geçilmesi, kanunun öngördüğü olumlu eylemde bulunmayan sandık kurulu başkanı ve üyeleri hakkında tutanak tutulması önerilir**.

Görme Engelli Seçmenlerin Oy Kullanma Biçemi

Kanunun 14. maddesinin 3. fıkrası bağlamında, "Kanunda sözkonusu edilen bütün işlemlerin gerektirdiği form, evrak, liste ve görme engelli seçmenlerin kullanabilmesi için oy pusulalarına uygun şablon gibi her türlü basılı kağıdın tasarım ve baskısını yaptırmak, il ve ilçe seçim

kurullarına zamanında ve ihtiyacı kadar ulaşımını sağlamak" Yüksek Seçim Kurulunun görev ve yetkileri arasındadır.

24.03.2023 günlü Resmi Gazete'de **-erişilebilirlik kurallarına aykırı biçimde, taranmış belge yoluyla-** yayımlanan Yüksek Seçim Kurulu'nun 2023/225 sayılı kararı uyarınca, görme engelli seçmenler için üretilecek oy kullanma şablonunun içeriği belirlenmiştir. Bu bağlamda, "Cumhurbaşkanı seçiminde (1. ve 2. oylama dahil), milletvekili genel seçiminde ve Cumhurbaşkanı seçiminin referandum şeklinde yapılması halinde; oy pusulasının şekli belirlenip, basım aşamasına gelindikten sonra, oy pusulasındaki mühür basılacak yerler dikkate alınmak suretiyle mühür delikleri oluşturularak görme engelli oy kullanma şablonunun ..., Oy pusulalarının şekli belirlenip, basım aşamasına gelindikten sonra, oy pusulasındaki mühür basılacak yerler dikkate alınmak suretiyle mühür deliklerinin oluşturularak görme engelli oy kullanma şablonunun, her seçim türü için her sandığa birer adet olacak şekilde, kolay eğilip bükülmeyen, küçük darbeler karşısında zarar görmeyen kalınlıkta üretilmesine" karar verilmiştir.

Bu karar, görme engelli seçmenlerin siyasi ve toplumsal yaşama katılım hakları bakımından olumlu eylem niteliğine sahip olsa da sürece dair tüm yanıtları içinde barındırmamaktadır. Görme engelli seçmenlerin seçim günü ilk kez karşılaşacağı bu şablonun kullanımında, mühür mürekkebinin sehven mühür deliğinden dışarıya taşması veya mürekkebin dışarıya taşarak oyun gizliliği ilkesine hanel getiren bir durumun ortaya çıkması halinde nasıl bir sürecin işletileceği bilinmemektedir. **Yapılan idari başvurulara ise olumsuz yanıt alınmıştır.** 30 Nisan 2023 günü itibariyle, yurtdışında oy kullanan görme engelli vatandaşlar, oy pusulasında Braille alfabesinin kullanılmadığını iddia etmektedir.

Yukarıda söz edildiği üzere Sözleşmenin 29. maddesi uyarınca, "...engelli kişilerin, seçme ve seçilme hakkı ve fırsatı dahil olmak üzere doğrudan veya serbestçe seçilen temsilciler yoluyla başkaları ile eşit bir şekilde siyasi ve toplumsal yaşama etkin ve tam olarak katılmalarının sağlanması:

(i) Oy kullanma usulleri, yerleri ve malzemelerinin uygun, erişilebilir ve kolayca anlaşılabilir ve kullanılabilir olmasının sağlanması;

(ii) Engelli kişilerin seçimlerde ve referandumlarda baskı olmadan gizli oy kullanma, seçimlerde aday olma, hükümetin her düzeyinde etkin şekilde görev yapma ve bütün kamu görevlerini ifa etme haklarının korunması ve gerektiğinde yardımcı ve yeni teknolojilerin kullanılmasının kolaylaştırılması;

(iii) Engelli kişilerin seçmen olarak iradelerinin serbestçe ifade edilmesinin sağlanması ve bu amaçla gerektiğinde talepleri üzerine kendi seçecekleri bir kişinin yardımı ile oy kullanmalarına izin verilmesi..." Sözleşmeye taraf olan devletlerin yükümlülükleri arasındadır.

Bu bağlamda, ilgili kararın sekizinci sayfasındaki "14 Mayıs 2023 Tarihinde Yapılacak Cumhurbaşkanı Seçimi ile 28. Dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde Kullanılacak Birleşik Oy Pusulaları ile Görme Engelli Oy Kullanma Şablonu Üretimi İşleri Teslimat Programı"ndan anlaşıldığı üzere, **görme engelli seçmenlerin üretilen şablonu inceleme, değerlendirmeleri takvim dahilinde öngörülmemiştir.**

Resmî Gazete'de görme engelli seçmenlerin erişebileceği koşullarda yayımlanmayan ve görme engelli seçmenler için kapsayıcı ve detaylı biçimde tasvir edilmeyen oy kullanma şablonunun

sehven yanlış kullanılması halinde oyun geçersiz sayılması, Anayasanın 10. maddesi çerçevesinde öngörülen kanun önünde eşitlik ilkesinin, Anayasanın 67. maddesi çerçevesinde güvence altına alınan seçme ve seçilme hakkının ihlali anlamına gelecektir.

Sözleşmenin 5. maddesinin dördüncü fıkrası uyarınca "*Engelli kişilerin fiili olarak eşitliğinin hızlandırılması veya gerçekleştirilmesi için gerekli olan özel önlemler, işbu Sözleşme'nin hükümleri çerçevesinde ayrımcılık olarak kabul edilmeyecektir.*"

5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun'un 4. maddesi uyarınca;

"*Bu Kanun kapsamında bulunan hizmetlerin yerine getirilmesinde;*

a) Engellilerin insan onur ve haysiyetinin dokunulmazlığı temelinde, kendi seçimlerini yapma özgürlüğünü ve bağımsızlığını kapsayacak şekilde bireysel özerkliğine saygı gösterilmesi esastır.

b) Engelliliğe dayalı ayrımcılık yapılamaz, ayrımcılıkla mücadele engellilere yönelik politikaların temel esasıdır.

c) Engellilerin tüm hak ve hizmetlerden yararlanması için fırsat eşitliğinin sağlanması esastır."

Görme engelli seçmenlere, görme engelli seçmenlerin uygun bulunduğu usul ile tanıtılmayan ve erişilebilir olmayan koşullarda yayımlanmış şablon tasarımının seçme hakkının layığıyla kullanılması bakımından oluşacak sorunlar göz önünde bulundurularak, şablonun örneklendirilerek, görme engelli seçmenlerin incelemesine açılması, oyun gizliliği ilkesine halel gelecek durumlar halinde ne yapılması gerektiğine ilişkin herhangi bir açıklama bulunmamaktadır. **Bu belirsizlik, oy kullanma sürecinde yaşanacak birçok aksilikte sandık kurullarının yanıtız kalacağı anlamına gelmektedir.**

Sandık çevresindeki müşahit ve avukatların, yukarıda açıklandığı gibi olumsuz bir durumla karşılaşmaları halinde, bu durumu mutlaka tutanak altına almaları gerekmektedir. Seçim sonrasında YSK'ya yapılacak başvuruların temelini oluşturacak bu tutanağın, Sandık Kurulu üyeleri tarafından imzalanması önem taşımaktadır.

Sandık Kurulu üyeleri, imzadan imtina etmesi tutanağın geçersiz olduğu anlamını taşımayacaktır.

Erişilebilirlik Testi

Oy kullanılan alanın engelli, gebe, puset ile seçim alanına gelen kişiler için erişilebilir olup olmadığını aşağıdaki test sonucunda kararlaştırabilirsiniz.

Test sonucunu engelihaklarimerkezi@istanbulbarosu.org.tr ile paylaşabilirsiniz.

ERİŞİLEBİLİRLİK TESTİ	STATÜ
Okulun girişinde standartlara uygun biçimde inşa edilmiş eğik düzlem (rampa)	☐

<i>vardı</i>	
<i>Engelli seçmenler, giriş katta oy kullanabildiler.</i>	☐
<i>Sınıf eşikleri hemzemindi.</i>	☐
<i>Okulda görme engelli kişilerin yürüyüşünü kolaylaştırmak adına hissedilebilir yüzey vardı.</i>	☐
<i>Asansör vardı ve çalışıyordu.</i>	☐
<i>Görme engelli seçmene şablon anlatıldı, şablon kullanmak isteyip istemediği soruldu.</i>	☐
<i>Klozetli tuvalet bulunuyordu ve kullanıma uygundu.</i>	☐
<i>Refakatçi ile oy kullanmak isteyen engelli seçmene engel olunmadı</i>	☐
<i>Engelli seçmenin oyunu bağımsız olarak kullanmasına engel olunmadı.</i>	☐
<i>Süreğen engeli olmasa dahi, dönemsel hareket kısıtı yaşayan seçmenler asansörle sandıklarının bulunduğu kata çıkabildiler.</i>	☐

